

Tone Smolej

»Prisegam in obljubljam, da bom humanistične študije gojil z neutrudnim delom.« Slovenski doktorandi na dunajski Filozofski fakulteti (1876–1918)

Uvodno poglavje podaja regionalno, socialno in poklicno podobo slovenskih kandidatov, ki so na dunajski Filozofski fakulteti promovirali z doktorsko disertacijo.

V srednjem veku se je študij na dunajski artistski fakulteti po dveh letih zaključil z bakalavreatom, po še enem letu pa je kandidat pridobil naslov magister.¹ Humanisti so za stroke, ki so se poučevale na artistski fakulteti, začeli uporabljati zbirni pojem filozofija, kar je vplivalo na naziv (*artium et philosophiae magister*).² Od sredine 16. stoletja je postal naziv doktor sinonim za magistra, v 17. stoletju pa se je začela uporabljati besedna zveza *facultas philosophica*.³ A šele Jožef II. je leta 1786 z dekretom ukinil magisterij in uvedel doktorat filozofije, ki ga je lahko kandidat pridobil po treh uspešno opravljenih rigorozih, in sicer iz teoretične in praktične filozofije (*ex philosophia theoretica et practica*), iz matematike in fizike (*ex mathesi et physica*) ter iz obče zgodovine (*ex historia universalis*). Dve leti pozneje je cesar kot nepotrebno formalnost ukinil še bakalavreat.⁴ Predpis treh rigorozov je bil z nekaterimi spremembami v veljavi več kot osemdeset let. Poglejmo si dva primera. Jožef Stefan je julija 1857 s prevladujočo oceno »valde bene« opravil rigoroz iz matematike in fizike. V protokolu piše: »Approbatum est per unanimia cum applausu.« [Soglasno odobreno z aplavzom].⁵ (Drugi) rigoroz iz filozofije je naredil že februarja 1858. Profesorja filozofije sta mu prisodila »sufficienter«. Tretji izpit iz obče in avstrijske zgodovine pa je izdelal junija 1858. Zgodovinarja sta ga ocenila s »sufficienter«. Fran Celestin je rigoroz iz obče in avstrijske zgodovine opravil s prevladujočo oceno »bene«. Drugega iz matematike

1 Richard Meister: *Geschichte des Doktorates der Philosophie an der Universität Wien*. Wien: Rohrer, 1958, str. 12.

2 Prav tam, str. 33.

3 Prav tam, str. 34, 37.

4 Prav tam, str. 38–39

5 Archiv der Universität Wien (v nadaljevanju UAW), Ph. 59.3. Rigorosen-Protocoll für Philosophiae Candidaten. Josephus Stefan (79).

6 Prav tam.

in fizike je pri Mothu in Stefanu naredil januarja 1869 z oceno »sufficierter«. Tretji izpit iz filozofije pa je – kljub Zimmermannovi oceni »insufficierter« – izdelal s prevladujočo oceno »sufficierter«. ⁷ Z drugimi besedami, naravoslovci so morali opravljati humanistične rigoroze, humanisti pa naravoslovnega. Vse pa se je spremenilo na začetku sedemdesetih let 19. stoletja, ko so pričakovali večji znanstveni vložek kandidata.

Za pridobitev doktorata je moral poslej kandidat, ki je bil vsaj tri leta redni slušatelj, predložiti znanstveno razpravo in opraviti dva stroga izpita (rigoroza). Kandidat je lahko temo razprave izbral svobodno, morala pa je biti s področja strok, zastopanih na Filozofski fakulteti. Z njo je moral dokazati, da je izbrani predmet temeljito preučil in ga obravnaval samostojno v primerni obliki. Predloženo razpravo je fakulteta nato dodelila dvema referentoma (praviloma rednima profesorjema), ki sta jo s pozitivno oceno aprobirala, kar je pomenilo, da sta kandidata pripustila k rigorozoma. Enourni rigoroz je bil iz filozofije, prilagojen temi razprave, za drugega pa je imel kandidat na voljo naslednje strokovne skupine:

- a) zgodovina v povezavi z grško ali latinsko filologijo,
- b) klasična filologija v povezavi z zgodovino antike,
- c) matematika in fizika ali eden od teh predmetov v povezavi s kemijo,
- d) veja naravoslovja (zoologija, botanika, mineralogija) v povezavi s predmetom pod c.

Če je kandidat opravljal doktorat iz filozofije, je imel iz tega področja dvourni rigoroz. Izpitni komisiji je predsedoval dekan, v njej so bili najmanj dva ali največ štirje eksaminatorji, ki so ocenjevali kandidatove odgovore. Skupno oceno (lestvica: *ausgezeichnet, genügend, ungenügend*) so določili z večino glasov. Rigoroza sta si lahko sledila v poljubnem zaporedju, a sta morala biti opravljena na isti univerzi, časovni razmak med izpitoma je bil prepuščen kandidatu. Če je bil kandidat pri enem izpitu reprobiran, mu je komisija določila nov rok. V primeru druge reprobacije je sicer kandidat lahko še enkrat opravljal rigoroz, a ne prej kot v roku enega leta, saj se pri morebitni tretji reprobaciji ni smel več potegovati za doktorski naziv. ⁸ Nova pravila so začela veljati v akademskem letu 1872/73. Po letu 1899 pa je kandidat lahko izbral katerikoli predmet iz filozofsko-historične ali matematično-naravoslovne skupine. Geografi so lahko kombinirali obe skupini. ⁹ Disertacija

7 UAW. Ph. 59. 4. Rigorosen-Protocoll für Philosophiae Candidaten. Celestin, Franciscus. (4)

8 Meister: *Geschichte*, str. 114–120.

9 Prav tam, str. 123.

je morala biti napisana v jeziku univerzitetnih predavanj (*Vortragsprache*), le klasični filologi so morali razpravo napisati v latinščini. V tem jeziku so lahko pisali tudi vsi, ki so se ukvarjali s klasičnim starinoslovjem. Profesorski kolegij je lahko dovolil pisanje disertacije tudi v drugih jezikih.¹⁰ V nasprotju s filozofsko in teološko fakulteto pa disertacija za pridobitev doktorskega naziva ni bila predvidena na pravni in medicinski fakulteti, kjer so se opravljali samo rigorozni.

Ocene recenzentov so bile razmeroma kratke, a tudi stroge. Od Šlebingerjeve disertacije o Adamu Bohoriču je recenzent Vatroslav Jagić pričakoval bistveno več in jo je sprejel samo zato, ker je kandidata poznal kot prizadevnega slušatelja, ki je v seminarju večkrat bral solidne referate. Ker Zupaničeva teorija o pradomovini Slovanov ni bila utemeljena na primerjavi krajevnih imen, jo je Konstantin Jireček razglasil za fantazijsko. Občasno so recenzenti pokarali nemški razpravljalni jezik. Slovenski kandidati so načeloma med rigorozoma izbirali različno časovno obdobje, od nekaj dni, enega ali dveh mesecev do pol leta. Maks Samec je oba rigorozna opravil v roku enega tedna, in sicer oba z odlično oceno. Poseben primer je geograf Viktor Peterlin, ki je rigorozne opravil rekordno hitro med julijsko krizo leta 1914. 6. julija je opravil strokovni rigoroz, štiri dni zatem filozofskega in bil na isti dan promoviran. Večinoma so kandidati najprej opravljali strokovni rigoroz in šele nato filozofskega, izjema je bil Mihajlo Rostohar, ki je najprej opravil slavistični in štiri mesece pozneje še svoj strokovni filozofski rigoroz.

V projektu *Zgodovina doktorskih disertacij slovenskih kandidatov v avstro-ogrski monarhiji (1872–1918)* smo evidentirali 105 disertacij, ki so bile v omenjenem času obranjene na Filozofski fakulteti na Dunaju. Seznam je nastal na podlagi popisa aprobeiranih doktorskih disertacij (*Verzeichnis über die seit dem Jahre 1872 an der philosophischen Fakultät der Universität in Wien eingereichten und approbierten Dissertationen I–III*). V pomoč nam je bil seznam doktorandov s Kranjske, ki ga je sestavil Alojz Cindrič.¹¹ Pregledali smo tudi protokol vseh promocij na dunajski Filozofski fakulteti. Na podlagi tega smo izločili šest kandidatov, ki so sicer spisali disertacijo, a niso opravili rigorozov.¹² Upoštevali smo vse doktorande, ki so

10 Prav tam, str. 126.

11 Alojz Cindrič: *Študenti s Kranjske na dunajski univerzi 1848–1918*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 2009, str. 588–590.

12 Na prvotnem seznamu je tudi šest aprobeiranih disertacij, katerih avtorji niso bili nikoli promovirani. Leta 1906 je Jožef Kržišnik oddal disertacijo o cerkveni razdelitvi in upravi oglejskega patriarhata s posebnim ozirom na Kranjsko, vendar ni opravil rigorozov. Podobno je bilo tudi s Francem Rebolom (*Bibliografsko kritični prispevki k zgodovini slovenske književnosti 1680–1830*) in Francem Omerzo (*O rabi člana v Ori-genovih knjigab, napisanih proti Celzu*). Vsi trije so končali bogoslovje in bili pozneje profesorji zgodovine,

disertacijo oddali do konca leta 1918, trem (Janez Drnovšek, Lovro Sušnik, Josip Žontar) pa se je zaradi vojnih razmer promocija zavlekla.

Odločilen kriterij so bile vpisnice (*Nationale*), saj smo na seznam uvrstili le tiste doktorande, ki so na začetku študija v rubriko *Muttersprache* vpisali »slovenisch«. Zavedamo se, da bi bili lahko kriteriji drugačni (npr. vsi doktorandi današnjega slovenskega ozemlja). Pri treh pa smo naredili izjemo. Rihard Suppantšich/Zupančič je na začetku v omenjeno rubriko vpisoval »deutsch«, nato pa je v akademskem letu 1902/03 zapisal »Slovene«, decembra 1918 pa je v pismu rektoratu Tehnične univerze celo zapisal, da je slovenske narodnosti.¹³ Drugi primer je Josip Žontar, ki je od zimskega semestra 1914/15 do letnega 1918 v rubriko pisal »deutsch«, v letnih semestrih 1915 in 1916 pa »slovenisch«. Njegova mati je bila dejansko nemško govoreča Avstrijka.¹⁴ Tretji pa je Primus Lessiak, ki je veljal za pomembnega germanista svojega časa. Čeprav je bil slovenskega rodu s Koroške in ga tudi Emilian Lilek uvršča med pomembne slovenske šolnike, ki so dobili mesto na univerzi,¹⁵ je v omenjeno rubriko zapisal »deutsch«. Še vedno ni povsem jasno, ali so nekateri pod *Muttersprache* razumeli dejansko materin ali morda občevalni jezik. Ob prelomu stoletja so jezik povezovali z nacionalno pripadnostjo, a to ni bil edini kriterij za jezikovno samoopredelitev kandidatov. Že Cindrič poudarja, da podatkov o jeziku ne smemo avtomatično enačiti z narodno pripadnostjo, saj je treba upoštevati takratne razmere.¹⁶ Gotovo ni šlo za nepomembno vprašanje, saj je Zupančič zaradi svoje opredelitve izgubil službo docenta, znan pa je tudi primer Janeza Nepomuka Reniera, ki ga je škof Jeglič poslal študirat na Dunaj in je bil tudi med morebitnimi doktorskimi kandidati. Škofu ni bilo všeč, da naj bi se vpisal kot Nemeč, zato je moral misel na študij opustiti.¹⁷ Očitno se mu je zgodila krivica, saj je iz njegove vpisnice razvidno, da je v omenjeno rubriko napisal »slovenisch«.¹⁸

slovenščine in latinščine na Škofjski gimnaziji v Ljubljani. Ivan Maselj in Janko Gruden, ki sta pozneje učila na realki, pa sta končala disertacijo o ločilniku pri Tacitu oziroma o galicizmih v starejši toskanski prozi. Anton Jug je končal disertacijo o antičnih virih *Trojanek* Johanna Eliasa Schlegla, a bil neuspešen pri rigorozih, nato pa je bil profesor in ravnatelj liceja v Ljubljani.

13 Rihard Zupančič: Pismo rektoratu, 12. 12. 1918. Archiv der TU Wien. TUWA, R. Z. 464/1918/19. Zahvaljujem se dr. Paulusu Ebnerju, vodji Arhiva Tehnične univerze na Dunaju, za ta podatek.

14 Jože Žontar: Prelomna leta v očetovem življenju. *Življenje in delo Josipa Žontarja*. Ljubljana, Kranj: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1996, str. 7.

15 Emilian Lilek: *Koroški slovenski in nemški šolniki od leta 1820–1914*. Celje: Samozaložba, 1935, str. 21, 22, 37.

16 Alojz Cindrič: *Študenti s Kranjske*, str. 141.

17 Matjaž Ambrožič: Proforski zbor. *Sto let zavoda sv. Stanislava*. Ljubljana: Družina, 2005, str. 424.

18 UAW. *Nationale*. Johann Nep. Renier. Wintersemester 1899/1900.

Na Filozofski fakulteti se niso zagovarjale le disertacije s področja filologije, filozofije ali zgodovine, temveč tudi iz naravoslovja. Med strokami naših doktorandov prevladujeta slavistika in zgodovina. Več kot tretjina disertacij je filoloških, skoraj tretjina pa naravoslovnih:

- slovanska filologija: 16
- zgodovina: 16
- romanska filologija: 11
- klasična filologija: 9
- matematika: 8
- zoologija: 8
- filozofija: 6
- fizika: 6
- kemija: 5
- geografija: 5
- botanika: 4
- umetnostna zgodovina: 4
- germanska filologija: 2
- geofizika in meteorologija: 1
- mineralogija in petrografija: 1
- muzikologija: 1
- antropologija in etnologija: 1
- orientalistika: 1

Če tem stopetim disertacijam dodamo še 24 doslej evidentiranih teoloških ter dve na Tehnični univerzi (Maks Fabiani, Milan Vidmar), ki sicer niso predmet te monografije, potem lahko ugotovimo, da je v štiridesetletnem obdobju na Dunaju z disertacijo promoviralo 130 doktorandov in ena doktorandka – Angela Piskernik.¹⁹

V istem obdobju so na Filozofski fakulteti Univerze Karla in Franca v Gradcu slovenski kandidati zagovarjali 54 disertacij,²⁰ na Teološki pa 19. Na Filozofski

19 Melita Pivec in Milena Perušek sta doktorat oddali leta 1919, slovenske doktorice obravnava publikacija *Frauen, die studieren, sind gefährlich: ausgewählte Porträts slowenischer Frauen der Intelligenz*. Uredile Petra Kramberger, Irena Samide, Tanja Žigon. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2018.

20 Po podatkih, ki sta jih zbrala leta 2017 Matej Hriberšek in Tone Smolej, v Gradcu prednjačita slavistika (18) in klasična filologija (13), nato sledijo zgodovina (5), filozofija (3), germanistika (2), romanistika (2) in umetnostna zgodovina (2). Naravoslovnih disertacij je devet.

fakulteti češke Univerze Karla in Ferdinanda štiri,²¹ na Filozofski fakulteti Jagelonske univerze v Krakovu pa le eden (Leopold Lenard). Skupno število doslej znanih disertacij torej presega število 200.

Od 105 naslovov je do danes v dunajski univerzitetni knjižnici – po podatkih, ki jih je zbrala Petra Kramberger – ohranjena manj kot polovica disertacij (50).

Kdo je bil torej prvi Slovenec, ki je doktoriral z disertacijo? Matematik Franc Hočevar je promoviral 13. julija 1876 na Dunaju, nekaj dni pozneje pa v Gradcu Franc Simonič z doktoratom iz zgodovine, ki velja za naš najstarejši ohranjeni doktorat. Oktobra istega leta je iz klasične filologije v Gradcu promoviral Jakob Purgaj, decembra pa je na dunajski teološki fakulteti svojo disertacijo *De hexamero biblico* (O bibličnem šestdnevju) zagovarjal Anton Jeglič. Ker je Hočevarjeva disertacija založena, velja za prvo ohranjeno disertacijo, zagovarjano na dunajski Filozofski fakulteti, delo *De Demi persona in Aristophanis Equitibus* (O osebi Demosa v Aristofanovih Vitezih) Franca Detele iz leta 1877. V osemdesetih letih so na Dunaju doktorirali še zgodovinar Franc Kos, fizik Stefan Dolinar, orientalist Karol Glaser, slavist Karel Štrekelj, germanist Matija Murko in filozof Janko Pajk. Na Teološki fakulteti jih je v istem obdobju doktoriralo isto število, med drugim tudi trije poznejši škofje Mihael Napotnik, Frančišek Sedej in Anton Mahnič, zadnji na temo pekla. Po letu 1891 imamo na Filozofski fakulteti – z izjemo leta 1911 – vsako leto kandidata, ki je promoviral na podlagi disertacije. Malo manj kot polovica (47 %) jih je doktoriralo v prvem desetletju 20. stoletja, leta 1906 celo rekordnih 13 kandidatov, kar je skoraj 8 % vseh tedanjih dunajskih doktorandov.

Poglejmo si, kako je potekala promocija doktorjev filozofije. Promotor je izrekel naslednje besede:

Po pohvalno opravljenih izpitih, presvetli doktorand, ki so zakonsko določeni za poglobljanje vednosti teh, ki si v filozofiji prizadevajo doseči ime in časti doktorja, si prišel k nam, da te s to častjo, ki si si jo želel, odlikujemo na tem svečanem zboru. Toda prej je treba podati prisego, da boš vedno tak, kot ti bo dostojanstvo, ki ga boš prejel, velevalo, da bodi, in mi upamo, da boš. Obljubil boš torej:

- prvič, da boš vedno imel v blagem spominu to univerzo, na kateri si se povzpel do najvišje stopnje v filozofiji, in da boš, kolikor boš mogel, podpiral njene stvari in načrte;

21 Poleg Ane Jenkove, ki je kot prva Slovenka doktorirala na Filozofski fakulteti, in sicer iz kemije, so se tu zagovarjali še doktorati iz zgodovine (Pavel Pestotnik), zemljepisa (Dragotin Lončar) in filozofije (Ivan Lah).

- dalje, da boš to čast, ki ti jo nameravam podeliti, ohranjal čisto in nedotaknjeno, in da je ne boš nikoli omadeževal z izprijenimi npravmi ali z zloglasnim življenjem;
- naposled, da boš študije humanitete gojil z neutrudnim delom in da jih boš pospeševal ne zavoljo umazanega dobička in tudi ne za pehanje za ničevo slavo, ampak za to, da se čim bolj razširi njena resnica in da njena svetloba, v katero je zajeta blaginja človeškega rodu, jasneje zasije: boš to prisegel in obljubil po svoji najboljši vesti?²²

Nato je doktorand izrekel znamenite besede: »Prisegam in obljubljam« (*Spondeo ac polliceor*), promotor pa je nadaljeval:

In tako nič več ne ovira, da bi ti časti, ki jih želiš dobiti, podelili. Zato-rej jaz, zakonito postavljeni promotor, tebe (ime in izvor doktoranda) po odloku svojega reda naredim za doktorja filozofije, te razglašam za narejenega in ti podeljujem vse pravice in privilegije doktorja filozofije ter ti v potrdilo tega v roke predajam to diplomo, zaznamovano s pečatom Univerze.²³

Na promociji so se slovenski doktorandi znašli ob različnih pozneje znamenitih osebnostih. Anton Dolar je bil promoviran 2. 7. 1901 na isti dan kot Elise Richter, poznejša prva docentka dunajske univerze, Ljudevit Pivko in Jožef Rožman pa 7. 7. 1905 skupaj z Alcidejem de Gasperijem, poznejšim italijanskim premierjem. V izjemnih primerih je bil kandidat lahko promoviran *in absentia*. To se je zgodilo

22 Examinius, Doctorande clarissime, quae ad eorum, qui in philosophia Doctoris nomen ac honores consequi student doctrinam explorandam lege constituta sunt, cum laude superatis, nos adiisti, ut te eo honore, quem appetisti, in hoc solemnii consessu ornemus.

Sed prius fides est danda, te talem semper futurum, qualem et esse jubebit dignitas, quam obtinebis, et nos te fore speramus. Spondebis igitur,

primum te hujus Universitatis, in qua summum in philosophia gradum ascenderis, piam perpetuo memoriam habiturum, ejusque res ac rationes, quoad poteris, adjuturum;

dein honorem eum, quem in te conlaturus sum, integrum, incolumemque servaturum, neque umquam pravis moribus aut vitae infamia commaculaturum;

postremo studia humanitatis impigro labore culturum, et provecturum non sordidi lucri causa, nec ad vanam captandam gloriam, sed quo magis veritas propagetur et lux ejus, qua salus humani generis continetur, clarius effulgeat haec tu ex animi tui sententia spondebis ac pollicebere?

23 Itaque jam nihil impedit, quominus honores, quos obtinere cupis, tibi impertiamus. Ergo ego Promotor legitime constitutus te (Namen und Herkunft des Doctoranden) ex decreto ordinis mei philosophiae doctorem creo, creatum renuntio omniaque philosophiae doctoris jura ac privilegia in te confero in ejusque rei fidem hoc diploma Universitatis sigillo insignitum tibi in manus trado.

Besedilo je iz dunajskega univerzitetnega arhiva oskrbel Johannes Seidl, prevedel pa ga je Matej Hriberšek.

Rajku Nahtigalu, ki je bil leta 1900 že v Rusiji, in Mateju Šmalcu, mobiliziranemu od začetka prve svetovne vojne.

Dva izmed slovenskih kandidatov sta dosegla *promotio sub auspiciis imperatoris* (promocija pod okriljem cesarja). Ta čast je bila namenjena predvsem pravnikom, pozneje pa so si pristan s cesarsko krono in inicialami iz diamantnih drobcev ter s štirinajstimi velikimi briljanti v zlatem okviru izposlovali tudi filozofi, ki so vse razrede in izpite opravili z odliko. Po dveh klasičnih filologih (Edmund Hauler, 1882, Karl Wotke, 1885) je slednjič prišel na vrsto germanist – Matija Murko.²⁴ 8. februarja 1886 mu je spodnjeavstrijski cesarski namestnik izročil darilo, ob tem pa je imel Murko v prisotnosti rektorja Josepha Zhishmana, kranjskega rojaka, predavanje o pomenu tujk v kulturni zgodovini človeštva.²⁵ Dekan Ludwig Barth von Barthenau je poudaril, da se je Murko razvil iz revnega okolja in s pridnostjo kot Slovenec spisal za nemško filologijo pomembno delo.²⁶ Takšne promocije so se zelo razveselili dunajski germanisti in jo pod predsedovanjem Jakoba Minorja proslavili v srebrni dvorani Musikvereina, Murko pa je prejel tudi čestitke iz Weimarja, kjer je Erich Schmidt, njegov nekdanji profesor, spil na njegovo čast kozarec piva.²⁷ Kot 67. je v času vladanja cesarja Franca Jožefa *promotio sub auspiciis imperatoris* leta 1894 dosegel tudi štajerski zgodovinar Jakob Žmavc, ki je imel predavanje o zgodovini kot učiteljici življenja.²⁸

Še nekaj podatkov o geografskem poreklu in socialnem izvoru naših doktorandov. Kar dve tretjini (66,5 %) jih prihaja s Kranjske. Zadnja tretjina pa se deli med Štajerce (17 %), Primorce (12,5 %) in Korošce (3 %). Manj kot odstotek predstavljajo druge regije. Štajercev je bilo na Dunaju razmeroma malo. Če je v obdobju 1898 in 1907 na Filozofski fakulteti promoviralo 1132 doktorandov, jih je bilo s Štajerske komaj 31, v povprečju trije na leto, med njimi kar 12 s slovenskim maternim jezikom (Fran Vidic, Franc Lastavec, Leopold Poljanec, Anton Dolar, Janko Šlebinger, Ljudevit Pivko, Jožef Rožman, Janko Šanda, Matija Herič, France Kidrič, Adolf Pečovnik, Karel Šanda), kar je več kot tretjina.²⁹

24 Margarethe Ehrlich: *Die Disputationen und Promotionen sub auspiciis imperatoris an der Wiener Universität*. Dissertation. Wien: 1949, str. 118. Tu je naveden napačen naslov Murkovega predavanja, ki ni bilo povezano z Lessingom.

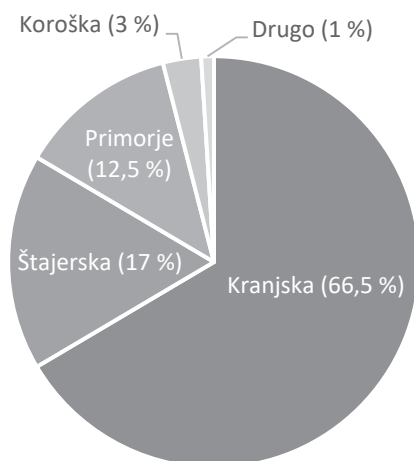
25 Matija Murko: O pomenu tujk. *Slovenski narod* 19/41–44 (20.–24. 2. 1886).

26 Dopisi. V: *Slovenski narod* 19/32 (10. 2. 1886), str. 2–3.

27 Matija Murko: *Spomini*. Ljubljana: Slovenska matica, 1951, str. 50–51.

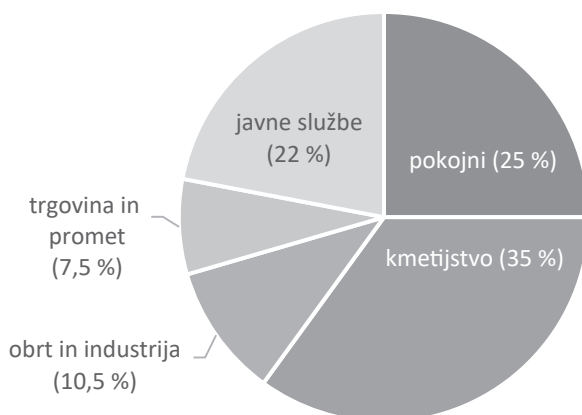
28 M. Ehrlich: *Die Disputationen und Promotionen*, str. 127.

29 UAW. Promotionsprotokoll II. Ph (19. 10. 1881–19. 7. 1905). Promotionsprotokoll III. Ph. (17. 11. 1905–16. 7. 1913).

Graf 1: Geografsko poreklo doktorandov (N = 105)

Na podlagi podatka o poklicih očetov v vpisnicah lahko analiziramo socialni izvor slovenskih doktorandov. Kar četrtina očetov (25 %) je v času šolanja že pokojna, drugi pa pripadajo štirim razredom, ki jih je v svojem delu analiziral že Alojz Cindrič.³⁰ Najobsežnejši je razred kmetijstva (35 %), sem uvrščamo tudi kajžarje in dninarje, ki pripadajo t. i. kmečkemu proletariatu. Drugemu razredu (obrt in industrija) pripada 10,5 % očetov doktorandov, prevladuje oblačilna obrt, imamo pa tudi nekaj delavcev. Le malo očetov (7,5 %) sodi v razred trgovine in prometa, v katerem so pretežno trgovci. Posebej moramo biti pozorni na četrti razred javnih

Graf 2: Poklici očetov doktorandov (N = 105)

30 Alojz Cindrič: *Študenti s Kranjske*, str. 150–209.

služb (22 %), kjer skoraj tretjina očetov opravlja učiteljski poklic (od nadučiteljev do gimnazijskih profesorjev), drugače pa gre za uradnike. Skoraj polovica (34) študentov s Kranjske je prejela Knafljevo štipendijo,³¹ vsaj devet pa še druge štipendije. Štipendije je imelo še 5 Štajercev in Primorcev ter dva Korošca, kar pomeni, da je več kot polovica doktorandov v času študija potrebovala podporo.

Doktorati so kandidate usmerili v različne kariere, nekateri so svoje delo že lahko objavili v prestižnih publikacijah. Maks Samec in Rihard Zupančič sta disertacijo objavila v *Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien*, Marius Rebek v *Monatshefte für Chemie*, Angela Piskernik v *Österreichische botanische Zeitschrift*. Vatroslav Oblak, Fran Vidic in Rajko Nahtigal pa v *Archiv für slavische Philologie*.

Med našimi doktorandi je kar 28 % bodočih univerzitetnih profesorjev (29), starejši so kariero začeli kot privatni docenti na Dunaju (Josip Plemelj, Karel Štrekelj, Matija Murko, Fran Jesenko, Rihard Zupančič) ali v Innsbrucku (Franc Hočever), nato pa so bili profesorji v Gradcu (Vatroslav Oblak, K. Štrekelj, M. Murko, R. Nahtigal, F. Hočever), v Černovicah (J. Plemelj) ali v Brnu (F. Hočever). Hočever je bil v akademskem letu 1894/95 dekan Kemične strokovne šole v Brnu, vrsto let (1896–1900, 1906–1908, 1909–1912) pa dekan Šole za strojništvo na Tehnični visoki šoli v Gradcu.³² Plemelj je bil v akademskem letu 1913/14 dekan Filozofske fakultete Univerze Franca Jožefa v Černovicah, ki je veljala za odskočno desko za poznejšo akademsko kariero.³³ Mlajši so pomembno soustvarjali ljubljansko univerzo. Veljajo za utemeljitelje kemije, fizike, botanike, zoologije, mineralogije, umetnostne zgodovine, romanistike, psihologije in etnologije. Med njimi je kar osem rektorjev ljubljanske univerze (J. Plemelj, R. Zupančič, F. Kidrič, Karel Hinterlechner, R. Nahtigal, Alfred Šerko, M. Samec, Milko Kos) in sedem dekanov Filozofske fakultete (R. Nahtigal, Ivan Prijatelj, F. Kidrič, Izidor Cankar, M. Kos, Fran Šturm, Stanko Škerlj), ki so delovali od začetka 20. let vse do konca 40. let dvajsetega stoletja. Trije (K. Hinterlechner, M. Samec, R. Zupančič) pa so bili dekani Tehniške fakultete. Alfred Šerko, ki je promoviral iz medicine in filozofije,

31 Peter Vodopivec: *Luka Knaflj in štipendisti njegove ustanove*. Ljubljana: Kronika, 1971, str. 71–78.

32 Za doslej neznane podatke se zahvaljujem Bernhardu Reismannu, vodji Arhiva Tehnične univerze v Gradcu.

33 Gregor Gatscher-Riedl: *K. und k. Sebnuchtsort Chernowitz*. Berndorf: Kral-Verlag, 2017, str. 52. Univerza je bila večkulturna, saj se je v akademskem letu 1913/14, ko je bil Plemelj dekan, na Filozofsko fakulteto vpisalo 267 rednih študentov, večinoma iz Bukovine in Galicije. V rubriki *Muttersprache* se pojavljajo zlasti trije jeziki: deutsch (95), ruthenisch (84) in rumänisch (66). Med religijami pa prevladujejo grško-pravoslavna (95), judovska (78), grkokatoliška (48) in rimokatoliška (40). Sicer pa je imela ta fakulteta tudi stolici za romunščino in rutenščino, ki sta ju vodila Sextil Pușcariu in Stefan von Smal-Stocky.

je bil dekan Medicinske fakultete, Josip Srebrnič, doktor filozofije in teologije, pa dekan Teološke fakultete. Po drugi svetovni vojni sta dva ljubljanska profesorja (R. Zupančič, M. Rebek) odšla v Gradec, kjer sta predavala na Tehnični univerzi.

Med doktorandi je visok odstotek gimnazijskih profesorjev (40 %, 42). Največ pedagogov z doktoratom je poučevalo klasična jezika in slovenščino (12), na drugem mestu je kombinacija zgodovine in zemljepisa (9), na tretjem mestu (7) je matematika s fiziko, nato prirodopis (6) z nekaterimi kombinacijami. V prvih desetletjih 20. stoletja se pojavi še kombinacija nemščine s slovenščino (4) in francoščine z latinščino ali nemščino (4). Francisti so vsaj en semester študirali v Parizu ali Ženevi. Ob tem je treba poudariti, da doktorat, ki je bil na koncu univerzitetnega in ne postdiplomskega študija, ni avtomatično odpiral vrat v pedagoški poklic, saj so morali doktorji opraviti še t. i. usposobljenostni izpit, ki je obsegal dve domači nalogi, nato pa so pisali še klavzuri in imeli obsežen ustni izpit. Oproščeni so bili le ene domače naloge, ki jo je nadomeščal doktorat. Zato ni nenavadno, da je že promovirani Rudolf Molè pisal mlajšemu bratu: »Sporočam Ti v naglici, da sem napravil cel izpit 26. 1. 1910. Da, sedaj se začne življenje!«³⁴ Usposobljenostni izpit so opravljali tudi nekateri poznejši univerzitetni profesorji. Kar dvanajst gimnazijskih profesorjev z doktoratom je pozneje ravnateljvalo na različnih zavodih (klasična, realna, trgovska akademija) od Ptuja, Ljubljane do Trsta.

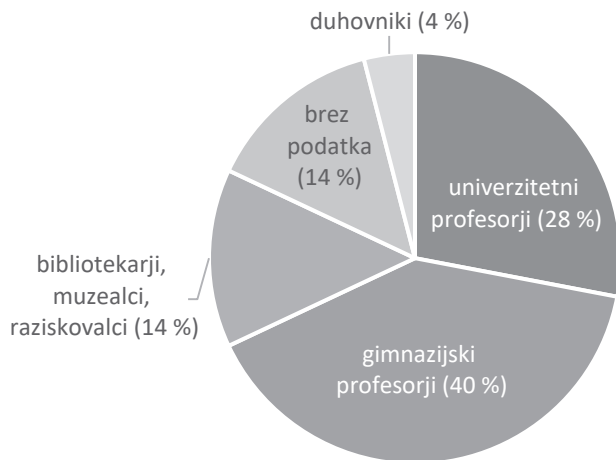
Zanimivo je, da kar za 14 % doktorandov (15) nimamo podatkov o njihovi karieri. Za Jožefa Šmajdeka, Milana Šerka in Matijo Heriča vemo, da so po doktoratu opravljali izpit prirodopisa in matematike, Jožef Rožman in Štefan Dolinar iz matematike in fizike, Anton Derganc in Franc Lastavec pa iz klasičnih jezikov, nato pa se sled za njimi izgubi.

Dobrih 14 % naših doktorandov (15) je opravljalo različne javne službe bibliotekarjev, muzealcev, uradnikov in raziskovalcev. Trije (Jože Rus, Avgust Pirjevec, Janko Šlebinger) so delovali v Licejski oziroma Univerzitetni knjižnici, zadnji je bil tudi ravnatelj. V tej skupini sta tudi dva ravnatelja Narodnega muzeja (Josip Mantuani, Josip Mal). Ivan Žibert je opravljal delo, v času ko je bil spovednik nadvojvodine Zofije, bibliotekarja Avstrijske narodne knjižnice, nato pa je bil kustos v Narodnem muzeju. Angela Piskernik je po drugi svetovni vojni postala direktorica Prirodoslovnega muzeja, Lavo Čermelj pa je vodil Inštitut za narodnostna vprašanja. Nekaj pa je bilo raziskovalcev: Ferdinand Jančar je raziskoval

34 R. Mole: Pismo Vojeslavu Moletu, 26. 1. 1910. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Spuścizna 81, Molè, Wojsław.

v okviru Avstrijskega zgodovinskega inštituta v Rimu, Franc Megušar je deloval v botaničnem zavodu, Viktor Jeločnik je bil šef kemijskega vojaškega inštituta, Fran Vidic in Matej Šmalc pa sta bila prosvetna uradnika. V to skupino uvrščamo tudi muzikologa Josipa Čerina, ki se je uveljavil kot kapelnik in dirigent.

Med obravnavanimi doktorandi je kar 13 katoliških duhovnikov, dva sta postala univerzitetna profesorja (Cankar, Srebrnič, pozneje tudi krški škof), šest jih je delovalo na Škofijski gimnaziji v Šentvidu. Škof Jeglič je že leta 1899 poslal na Dunaj prvo generacijo duhovnikov, med katerimi sta bila Ivan Knific in Anton Ratajc, ki sta leta 1903 doktorirala iz fizike. Istega leta je iz klasične filologije promoviral tudi Janez Gnidovec, prvi ravnatelj gimnazije in poznejši škofski škof.³⁵ Druga generacija je bila poslana na Dunaj slabo desetletje pozneje. Franc Jerè in Ivan Samsa sta doktorirala iz klasične filologije, Franc Trdan pa je promoviral leta 1912 s tezo o katarjih in bogomilih. A 4 % doktorandov (4) je tudi po doktoratu delovalo zgolj v duhovniškem poklicu.

Graf 3: Kariera po doktoratu (N = 105)

Seznam virov in literature

- Ambrožič, Matjaž: Profesorski zbor. *Sto let zavoda sv. Stanislava*. Ljubljana: Družina, 2005, str. 423–466.
- Cindrič, Alojz: *Študenti s Kranjske na dunajski univerzi 1848–1918*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 2009.
- Ehrlich, Margarethe: *Die Disputationen und Promotionen sub auspiciis imperatoris an der Wiener Universität*. Dissertation. Wien: 1949.
- Frauen, die studieren, sind gefährlich: ausgewählte Porträts slowenischer Frauen der Intelligenz*. Uredile Petra Kramberger, Irena Samide, Tanja Žigon. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2018.
- Gatscher-Riedl, Gregor: *K. und k. Sehnsuchtsort Chernowitz*. Berndorf: Kral-Verlag, 2017.
- Lilek, Emilian: *Koroški slovenski in nemški šolniki od leta 1820–1914*. Celje: Samozaložba, 1935.
- Meister, Richard: *Geschichte des Doktorates der Philosophie an der Universität Wien*. Wien: Rohrer, 1958.
- Murko, Matija: *Spomini*. Ljubljana: Slovenska matica, 1951.
- Vodopivec, Peter: *Luka Knafelj in stipendisti njegove ustanove*. Ljubljana: Kronika, 1971.
- Verzeichnis über die seit dem Jahre 1872 an der philosophischen Fakultät der Universität in Wien eingereichten und approbierten Dissertationen*. Band I. (Philosophie, Geschichte, Kunstgeschichte, Musikwissenschaft, Geographie, Archäologie, Urgeschichte, Anthropologie und Völkerkunde). Wien: Philosophisches Dekanat, 1935.
- Verzeichnis über die seit dem Jahre 1872 an der philosophischen Fakultät der Universität in Wien eingereichten und approbierten Dissertationen*. Band II. (Germanistik, Klassische Philologie, Anglistik, Romanistik, Allgemeine und indogermanische Sprache, Slawische Philologie, Orientalistik). Nendeln/Liechtenstein: Kraus-Thomson Organisation, 1972.
- Verzeichnis über die seit dem Jahre 1872 an der philosophischen Fakultät der Universität in Wien eingereichten und approbierten Dissertationen*. Band III. (Mathematik, Astronomie, Physik, Geophysik und Meteorologie, Chemie, Mineralogie und Petrographie, Geologie, Paläontologie und Paläobiologie, Botanik, Zoologie, Pharmakognosie). Wien: Philosophisches Dekanat, 1936.
- Verzeichnis der öffentlichen Vorlesungen an der k. und k. Franz. Josef-Universität zu Czernowitz. Wintersemester 1913/14*. Czernowitz: Verlag des akademischen Senates, 1913.